سامعاۋ جولى "ئىر بەلدەۋ، ئىر جولدى" بىرگە قۇراتىن مەملەكەتتەرگە بارعاندا

جۇڭگو مەن قىرعىزستان "ئىر بەلدەۋ، ئىر جولدىڭ" كەمەلدى نازىك سىزباسىن بىرگە كەسكىندەدى

سامعاۋ جولى · بايقاۋ

□ انار بۇلت \ شينجياڭ گازەتىنىڭ تىلشىلەرى لي حۇا، ليۋ شياڭ، حي حۇڭۋي

قىرعىزستاننىڭ استاناسى بىشكەك قالاسىندا ۇنەمى سوناۋ السىتاعى كوك تىرەگەن تيانشان تاۋلارىنا كوزىڭىز تۇسكەنىن اڭداماي دا قالاسىز.

ەرتەدە بۇل ارادعى قىرعىزدار تۇلپارعا ءمىنىپ، تەرى بۇيىمدارىن بوكتەرىپ، تيانشان تاۋ سىلەمىن بويلاي شىعىستى بەتكە الىپ، چاڭ ـ انعا جەتكەن. قايتارىندا ولار ادەمى جىبەك جانە فارفور ىدىستارىدى الىپ قايتۋمەن بىرگە، اعالى ـ ىنىلەردەي شىنايى دوستىق سۇيىسپەنشىلىككە دە كەنەلگەن.

بايىرعى مەن قازىرگىنى توعىستىرىپ، شار تاراپتى شارلادى. بايىرعى جىبەك جولى بىلگەرىندە وسى مەكەنگە ورايى مەن گۇلدەنۇ الا كەلگەن، ال "ئىر بەلدەۋ، ئىر جولدى" بىرگە قۇرۇ بۇگىنگى قىرعىزستان حالقىنا وسى باستاما الا كەلگەن ءوزارا تىيمدىلىك جەتكىزىپ، قاتار ءومىر ءسۇرۇدى سەزىندىردى.

قوس باعىتتا العا ۇمتىلىپ، دامۇدى بىرگە اقىلداستى

9 ـ ايدىڭ 21 ـ كۇنى جاڭبىر توقتاپ، كۇن شايداي اشىلدى. بىشكەك قالا رايونىنىڭ باتىسىندا ءى ءىر كوشەدە كۇن نۇرى جاپىراقتار اراسىنان توگىلىپ، جۇرگىنشىلەر ارلى ـ بەرلى قايشالستى.

ۇلكەن كوشەنىڭ شىعىس جاق باسىندا دىڭ شياۋپىڭنىڭ ناقشتى باس ءمۇسىن ەسكەرتكىشى قاسقايىپ تۇر. بۇل قىرعىزستاننىڭ ايگىلى "دىڭ شياۋپىڭ كوشەسى".

كوشەنىڭ ۇزىندىعى نەبارى 3.5 كيلومەتر عانا بولعانىمەن، جەرگىلىكتى ادامدار ونى "بايىرعى جىبەك جولىنىڭ" جالعاسىنا بالايدى. "رەفورما جاساۋ، ەسىك اشۋ جۇڭگونى باي دا قۇدىرەتتى ەتتى، ول قىرعىزستاننىڭ دا ۇشقان قۇستاي دامىعان جۇڭگو سياقتى كوركەم بولاشاققا يە بولاتىندىعىن اڭعارتادى" دەستى كوشە بويىندا جۇرت.

بەيىتشىلىك جانە دامۇ كەزەكتەگى ءار ءىل حالقىنىڭ ورتاق ۇمتىلىسى، جۇڭگونىڭ دامۇ جولى اناعۇرلىم كوپ ەلدىڭ تۇراقتاندىرۋى مەن قۇرمەتىنە يە بولدى.

جاڭا داۋىرگە قادام تاستاعاندا، "ئىر بەلدەۋ، ئىر جولدى" بىرگە قۇرۇ جۇڭگونىڭ جاڭا دامۇى ارقىلى دۇنيە جۇزىنە جاڭا ورايى ازىرلەپ بەردى. قىرعىزستان "ئىر بەلدەۋ، ئىر جولدى" بىرگە قۇرۇدى ەڭ ەرتە قولداعان جانە وعان ات سالىسقان ەلدەردىڭ ءبىرى.

2022 ـ جىلى ءتوراعا شي جينپيڭ قىرعىزستاننىڭ زۇڭتۇڭى جاپاروۋپەن 2 رەت كەزدەسىپ، جۇڭگو ـ قىرعىزستان قارىم ـ قاتىناسى جانە ەكى ەلدىڭ ءار سالادعى سەلبەستىگى جوننده ماڭىزدى ورتاق تانىمعا كەلىپ، ەكى ءىل قارىم ـ قاتىناسىنىڭ دامۇىنا قۇاتتى قوزعاۋشى كۇش ۇستەدى.

بىيل 5 ـ ايدا ەەملەكەت ءتوراعاسى شي جينپيڭ شي ـ اندا جۇڭگوعا جۇڭگو ـ ورتا ازيا باسشىلار ماجلىسىنە قاتىناسۋعا ءارى مەملەكەتتىك ساپاردا بولۋعا كەلگەن قىرعىزستاننىڭ زۇڭتۇڭى جاپاروۋپەن كەڭەس وتكىزدى. ەكى ەلدىڭ مەملەكەت باسشىسى جۇڭگو ـ قىرعىزستان قارىم ـ قاتىناسى دەڭگەيىن جاڭا داۋىردەگى جان ـ جاقتى ستراتەگيالىق سەرىكتەستىك قارىم ـ قاتىناسقا كوتەرەتىندىگىن جاريالادى.

"ئىر بەلدەۋ، ئىر جولدى" بىرگە قۇرۇ ەكى ەلدىڭ شىن نىقىلاسپەن "قوس باعىتتا العا ۇمتىلۋىن" جۇزەگە اسىردى.

"جۇڭگو مەن قىرعىزستاننىڭ 'ئىر بەلدەۋ، ئىر جولدى' بىرگە قۇرۇنىڭ ۇزدىكسىز تەرەڭدەۋى، ناقتىلانۋى شينجياڭعا جاڭا ورايى الا كەلدى". جۇڭگونىڭ قىرعىزستاندا تۇراتىن باس ەلشىسى دۇ دىۋىن مىنالاردى ءبىلدىردى: شينجياڭ جۇڭگونىڭ باتىسقا ەسىك اشۋداعى ماڭىزدى قاقپاسى جانە جىبەك جولى ەكونوميكالىق بەلدەۋىنىڭ وزەكتى رايونى، قىرعىزستانمەن ىرگەلەس، جۇڭگونىڭ قىرعىزستانمەن، اۋەلى، ورتا ازيا وڭىرىمەن جان ـ جاقتى سەلبەستىگىن تەرەڭدەتۋدە ساياسات، وڭىرلىك ورىن، گۇمانيتارلىق دەستەر، بايلىق سياقتىلاردا وزگەشە باسىمدىققا يە.

قولايلى ساتتەن پايدالانىپ العا ۇمتىلدى، ەكى ەلدىڭ مەملەكەت باسشىلارى كەلىسكەن ماڭىزدى ورتاق تانىمدى تيانىاقتاندىرۋدى بەلسەنە ىلگەرىلەتىپ، ەكى جاقتى قارىم ـ قاتىناستى دامىتۋعا جاڭا مازمۇن قوسۋ ـــ شينجياڭنىڭ بۇلتارتپاس بورىشى ـــــ

بىيل 3 ـ ايدا اۋتونوميالى رايوندىق پارتكومنىڭ شۇجيى ما شيگرۇي جۇڭگو شينجياڭ دوستىق اۋىس ـ كۇيىس ساپارلاۋ ۇيىرمەسىن باستاپ قىرعىزستانعا ساپارلاي بارىپ، جەرگىلىكتى ورىندار اراسىندا ارالاسۋدى، بارىس ـ كەلىستى ۇزدىكسىز كۇشەيتىپ، سەلبەستىك مەحانيزمىن كەمەلدەندىرىپ، ەكونوميكا ـ ساۋدا، نەگىزدىك قۇرىلىم، عىلىم جانە وقۋ ـ اعارتۋ، گۇمانيتارلىق دەستەر، حاۋىپسىزدىك سياقتى سالالاردا اۋىس ـ كۇيىس، سەلبەستىك دەڭگەيىن جوعارىلاتتى ءارى ءىرسپىرا سەلبەستىك حۇجاتتارى جوننده كەلىسىم جاساستى.

8 ـ ايدا قىرعىزستان زۇڭلىي ا. جاپاروۋ شينجياڭعا ساپارلاي كەلدى ءارى 2023 ـ جىلعى (جۇڭگو) ازيا ـ ەۋروپا تاۋار ساۋدا كورمەسىنە قاتىناسىپ، جۇڭگو شينجياڭنىڭ قىرعىزستاننىڭ جەرگىلىكتى ورىندارىمەن ارا ءار سالادعى اۋىس ـ كۇيىستى، سەلبەستىكتى تەرەڭدەتۋ جوننده ىشكەرىلەي پىكىرلەستى، ەكى جاق تاعى دا ءىرسپىرا سەلبەستىك حۇجاتتارى جوننده كەلىسىم جاساستى؛ سول ايدا جۇڭگو (شينجياڭ) ـ قىرعىزستان ساۋدا تانىستىرۋ ءماجلىسى ۇرىمجىدە وتكىزىلىپ، ەكى جاق ۇكىمەت قۇرىلىمدارى، ساۋدا قوعامدارى، كاسىپورىنشىلار قاتارلىلار تانىستىرۋ اۋىس ـ كۇيىسىن ورىستەتىپ، جيىنى 29 نىسان سەلبەستىگى كەلىسىمى جوننده كەلىسىم جاساسىپ، كەلىسىم جاساۋ سوماسى شامامەن ءىر ميلليارد دوللار بولدى.

تيانىاقتى تۇرده قول ۇستاسا العا تارتتى

"بايىرعى جىبەك جولىندا كەرۋەن قوڭىراۋى سىڭعىرلاپ، تەرىستىك تۇلپارلارىنىڭ كىسىنەۋىنەن تاڭ، حان سالتاناتى اڭعارىلادى". بۇل بايىرعى جىبەك جولىنىڭ شىنايى بەينەسى. بۇگىنگى كۇندە تولتىرا زات تيەگەن كەزەكشى پويىزدەر نەمەسە اۋىر جۇك اۋتوكولىكتەرى ەۋروپا ـ ازيا قۇرلىعىندا زاۋلاپ، "ءىر بەلدەۋ، ءىر جولدىڭ" جاندى دا جالىندى بەينەسىنىڭ ۋاكىلدىك بەلگىسىنە اينالدى.

نەگىزدىك قۇرىلعىلاردى تۇتاستىرۋ "ءىر بەلدەۋ، ءىر جولدى" بىرگە قۇرۇدىڭ شەشۋشى سالاسى جانە وزەكتى مازمۇنى.

شينجياڭنىڭ قاشقارىنان جولعا شىعىپ، ەركەشتام شەكارا وتكەلى ارقىلى قىرعىزستان شەكارا ـ سىنا كىرەتىن جۇڭگو ـ قىرعىزستان ـ وزبەكستان تاس جولى الاي تاۋ شاتقالىندا يرەلەڭدەي سوزىلىپ، وش ارقىلى وزبەكستانعا كىرىپ، ەڭ سوڭىندا تاشكەنتكە جەتىپ، بىيىك تاۋلاردان اسىپ، ىركىلىسسز حالقارالىق تاسمالدىڭ كۇرە تامىرىنا اينالدى.

سالىنىپ بولىپ كولىك قاتىناعان 5 جىلدان استام ۋاقىتتان بەرى جۇڭگو ـ قىرعىزستان ـ وزبەكستان تاس جولى جەلى بويىندا مەملەكەتتەر مەن جۇرتقا ناقتى قولايلىلىقتار مەن تىيمدىلىكتەردى اكەلدى.

ەركەشتام شەكارا وتكەلىندە جاڭا ەنەرگيالى اۋتوكولىك ەكسپورتىنىڭ ۇزدىكسىز ارتۇىنا وراي، مالشى مۇسا بۇرقان قاتتى قاربالاستىققا ءتۇستى. كەدەننەن ءوتۋدى كۇتىپ تۇرعان جاڭا كولىكتەر كوپ، ونىڭ ۇستىنە كەدەننەن ءوتۋ ۋاقىتى شەكتى بولعاندىقتان، مۇسا سياقتى "شوفەرلەردىڭ" اۋتوكولىكتەردىڭ كەدەننەن شعۋ ءتارتىبىن سايكەستىرۋدىنە تۇرا كەلەدى.

شعىستا ەركەشتام شەكارا وتكەلىنەن اتتانىپ، باتىسقا قاراي ءجۇرىپ، قىرعىزستاننىڭ وش وبلىسىنىڭ شەكاراسىنان وتكەندە، ورىسشا "سارتاري" دەپ اتالاتىن قىستاق بار، جۇڭگو ـ قىرعىزستان ـ وزبەكستان تاس جولىنداعى كولىك قاتىناعاننان كەيىن بۇل ارادعى ادامدار دىڭ تۇرمىسى بارىنشا جاقسارادى.

"بۇرىن جاسالعان تاس جولدار اۋىر دارەجەدە ءبۇلىنىپ، قىستاقتاردىڭ دا كۇننەن ـ كۇنگە كەتەۋى كەڭەيدى"، ـ دەدى قىستاقتاعى اقساقال نۇرسۇلتان، ـ جۇڭگو سەرىكتەستىگى بىزگە كومەكتەسىپ جولدارىمىزدى جوندەپ بەردى، اۋىلدان كەتىپ قالعان كوپتەگەن جاستار قايتىپ كەلدى، قىستاقتىڭ ومىرشەڭدىگى بىرتىندەپ قالپىنا كەلۋدە.

جۇڭگو شينجياڭنىڭ كاسپورنى ـــ ەرەكشە ترانسفورماتور جارنا شەكتى سەرىكتەستىگى مىندە. تىنە الپ سالعان داتقا ـ كەمين ەلەكتر جەتكىزۋ، كەرنەۋ وزگەرتۋ ىنجەنەريا سىن جەرگىلىكتى ادام ـ دار "عاسىرلىق ىنجەنەريا"، "باقىت ىنجەنەريا سى" دەپ اتايدى. بۇل اتاقتى شينجياڭدىق ساۋداگەر سۋ فىڭيىڭ اتى زاتىنا لايىق دەپ قارايدى.

قىرعىزستاندا سۋ، ەلەكتر بايلىعى مول بولعانىمەن، وڭتۇستىگى مەن سولتۇستىگىندە بىركەلكى ەەمەس، اسىرەسە، سولتۇستىك بولىگىندەگى وڭىر ـ لەر ەلەكتر تاپشىلىعىنىڭ تاۋقىمەتىن ابدەن تارتۋدا. "وسى ارادعا العاش كەلگەنىمدە ەلەكتر ۇنەمى توقتاپ قالۋشى ەدى، وتە ـ موتە، قىس كۇندەرى ەلەكتردى تەجەۋ ۇنەمى كەزىگەتىن ءىس ەدى"، ـ دەدى سۋ فىڭيىڭ ەسكە الىپ.

ەلەكتردىڭ تاپشىلىعى جەرگىلىكتى حالقتى مازالاعان "ەسكىلىكتى، ۇلكەن، قيىن" ماسەلە بولىپ عانا قويماي، قىرعىزستاننىڭ ەكونوميكالىق، قوعامدىق دامۇىنا دا تۇسىن بولدى.

ەركەشە ترانسفورماتور سەرىكتەستىگى 3 جىل ۇاقىتپەن وسى ىنجەنەريانى ايالىتاتىپ، قىرعىزستان ءۇشىن وڭتۇستىك پەن سولتۇستىكتى تۇتاستىراتىن ءىر تۇتاس ەلەكتر تورىن ورناتىپ، جەرگىلىكتى ورىننىڭ ەلەكتر قۇاتى نەگىزدىك قۇرىلعىلارىنىڭ مەشىۋ قالعان جاعدايىن بارىنشا جاقسارتتى.

سۋ فىڭيىڭنىڭ ساۋداسى دا كۇننەن ـ كۇنگە جاقسارادى. ول تۇراتىن بىشكەك جۇڭحاي بازارىندا جۇڭگودان يمپورت ەتىلگەن تاۋارلار كوزدىڭ جاۋىن الادى، بۇل جەرگىلىكتى حالقتىڭ تۇتىنۋ قاجەتىن جاقسارتتى.

جۇڭگو ۇزاق ۋاقىتتان بەرى قىرعىزستاننىڭ ءىرىنشى ۇلكەن ساۋدا سەرىگى جانە ءىرىنشى ۇلكەن يمپورت قايناركى ەلى ورنىن ساقتاپ كەلەدى، باستان ـ اياق قىرعىزستاندىعى شەتەل ساۋداگەرلەرىنىڭ قارجى قوسۋىنىڭ باستى قاينار ەلى ەسەپتەلەدى.

تولقىسز ساناققا قاراعاندا، جۇڭگو كاسپورىنداري قىرعىزستاننان دەربەس قارجى قوسقان نەمەسە بىرلەسپ قارجى قوسقان 700گە تارتا كاسىپورىن قۇرعان، بۇلار كەن بايلىقتارىن اشۋ، مۇناي ـ گاز مانەرلەۋ، نەگىزدىك قۇرىلعىلار قۇرىلىسى، قۇرىلىس ماتەريالدارى سياقتى سالالاردى قامتيدى، بۇعان كوپتەگەن شينجياڭ كاسپورنى دا قاتىسىپ، جەرگىلىكتى ورىننىڭ سالىق كەرىسىن ارتتىرىپ، قىرۋار جۇمىستانۋ ورنىن جاراتىپ، تاماشا ەكونوميكالىق جانە قوعامدىق ونىمدىلىككە قول جەتكىزگەن.

جەرگىلىكتى ورىنداعى حۋارىندارمەن جانە جۇرتشىلىقپەن اڭگىمەلەسكەندە، كوپشىلىك ۋادەلەسىپ العاندای بىلاي دەدى: "ءىر بەلدەۋ، ءىر جول" باستاماسى قىرعىزستانعا ناقتى پايدا الا كەلدى، نەگىزدىك قۇرىلعىلار قۇرىلىسى، جۇڭگو كاسپورىندارىنىڭ قارجى قوسۋى سياقتى جاقتاردا ءى بەينەسى ەرەكشە كورىنەكتى بولدى.

حالىق تىلەگى توعىسىپ، مەيىرگە تولدى

"مەملەكەتتەر ارا قارىم ـ قاتىناس حالقتاردىڭ ەتەنە باۋىرلاستىعىندا، حالقتاردىڭ ەتەنە باۋىرلاستىعى جۇرەكتەردىڭ توعىسۋىندا". حالىق تىلەگىنىڭ توعىسۋى "ءىر بەلدەۋ، ءىر جولدى" بىرگە قۇرۇدىڭ قوعامدىق نەگىزى، ەڭ نەگىزگى، ەڭ بەرىك، ەڭ بايىندى ۇلاستىرۋ، تۇتاستىرۋ.

9 ـ ايدىڭ 19 ـ كۇنى تاڭ سارىدە شينجياڭ داشۋەسى حالقارالىق ماداەنيەت اۋىس ـ كۇيىسى شۇەيۋاننىڭ ورىنباسار باستىعى لياڭ يان ۇشاققا وتىرىپ ۇرىمجىدەن بىشكەككە اتتاندى. ونىڭ سومكەسىندە شينجياڭ داشۋەسى حانزۋ ءتىلى كاسىبىنە قابىلداۋ حابارلاندىرۋى بار بولاتىن.

"ءىزدىڭ شينجياڭ داشۋەسىنە بارىپ جۇڭگو ءتىلى ءبىلىمىن تولىقتىرۋىڭىزدى قارسى الامىز". سول كۇنى تۇستەن كەيىن لياڭ يان قابىلداۋ حابارلاندىرۋىن بىشكەك مەملەكەتتىك داشۋەسى كۇڭزى شۇەيۋاننىڭ وقۋشىسى سايدەن ۇلى وماتتىڭ قولىنا ۇستاتقاندا، جاس جىگىت تەبىرەنگەن كوڭىل كۇيىن جاسىرا المادى.

"وسى بىرنەشە جىلدا قىرعىزستاندىعى جۇڭگو قارجىلاندىرعان كاسپورىندار بارعان ساين كوبەيىپ، جەر ـ جەردە جاپا ـ تارماعاي ەسەپتەلدى. ءىر ەلدىڭ ەكونوميكالىق ەرىكتەرى ءىر ەلدىڭ ەكونوميكالىق ەرىكتەرىمەن ۇيلەسىپ، ەكى